

Dragoș Gh. Năstăsoiu,
Ferenc Mihály, Lóránd Kiss

Monumente
Medievale de pe
Valea Târnavelor

- 6 ■ Itinerarii
- 24 ■ Repere istorice
- 32 ■ Orașul Mediaș
- 44 ■ Mediaș, Biserica evanghelică Sf. Margareta
- 82 ■ Dârlos
- 108 ■ Alma
- 116 ■ Șmig
- 136 ■ Curciu
- 150 ■ Băgaciu
- 172 ■ Ațel
- 188 ■ Brateiu
- 200 ■ Sighișoara
- 224 ■ Sighișoara, Biserica din Deal
- 256 ■ Biertan
- 290 ■ Mălâncrav
- 314 ■ Ighișu Nou
- 332 ■ Nemșa
- 342 ■ Moșna
- 362 ■ Richiș
- 378 ■ Conservare-restaurare pictură murală
- 388 ■ Conservarea componentelor artistice din lemn și pictură pe lemn
- 410 ■ Bibliografie selectivă

■ Itinerarii

Cuprins între orașele Sighișoara și Mediaș, bazinul mijlociu al râului Târnavă Mare străbate un teritoriu situat la limita sudică a județului Mureș, respectiv la limita nordică a județului Sibiu. Pe această porțiune redusă ca suprafață, râul Târnavă Mare primește numeroși afluenți, precum râurile și pâraiele Șaeș, Laslea, Valchid, Biertan, Hodoș, Ațel, Moșna sau Ighiș (de la sud) și Giacăș, Șmig, Curciu sau Valea Lungă (de la nord). Din cele mai vechi timpuri, văile acestor ape curgătoare au oferit cadrul geografic propice locuirii umane. Așezări mai mari sau mai mici, localități odinioară prospere, așezări cu istorie multiseculară sau sate între timp dispărute – toate au fost întemeiate în apropierea unei surse vitale de apă.

Principala caracteristică a peisajului acestei zone din Podișul Târnavelor o constituie numeroasele dealuri cu pante

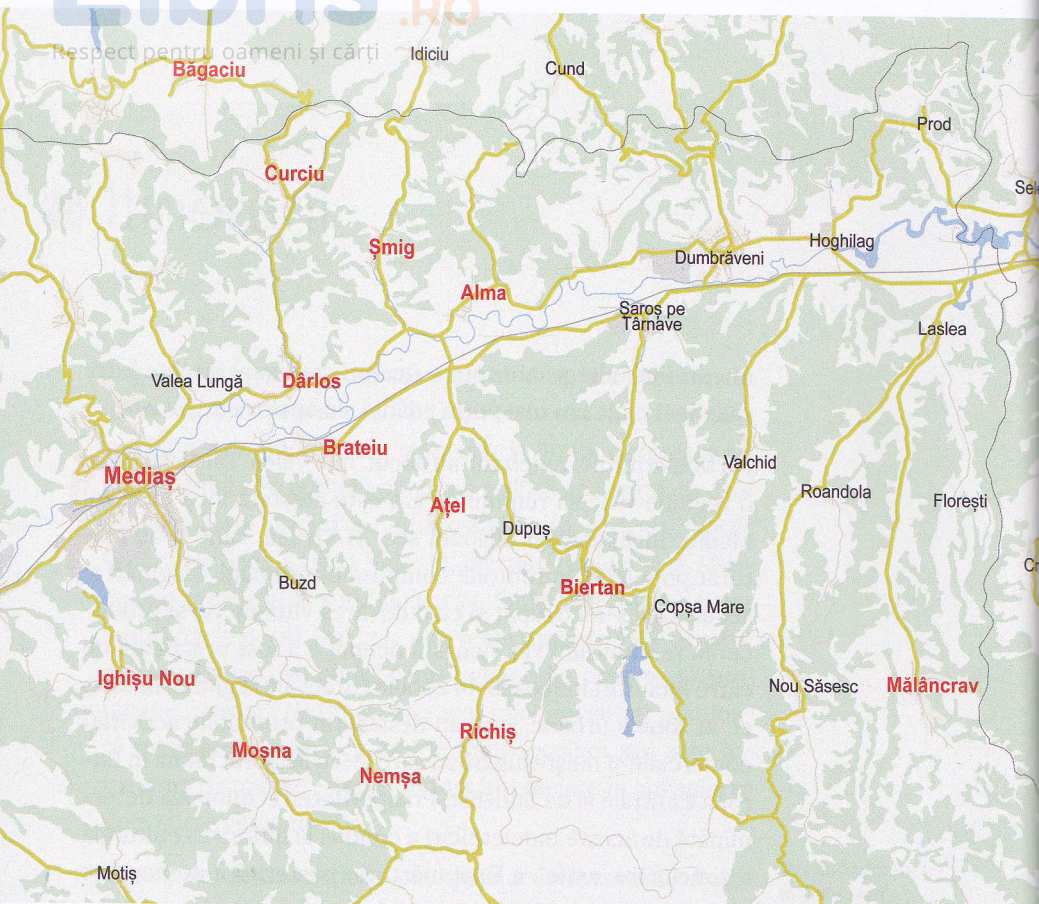
Orașul Sighișoara,
în prim plan
centrul istoric

uneori line, alteori abrupte – dealuri care sunt situate între văile mai mult sau mai puțin adânci ale apelor curgătoare.

Particularitățile reliefului au făcut din Valea Târnavei Mari o regiune viticolă renumită care este atestată încă din Evul Mediu. Începând cu mijlocul sec. al XII-lea, când s-au alăturat populației autohtone compusă din români, maghiari și secui, sașii s-au ocupat și cu cultivarea viței de vie și producerea renumitului vin. Această ocupație a fost practică de către locuitori îndeosebi în zonele rurale ale regiunii, în timp ce în zonele urbane, sașii au desfășurat profitabile activități comerciale și meșteșugărești care le-au asigurat faima în Europa Centrală și de Sud-Est. Prosperitatea economică determinată de aceste îndeletniciri a condus la înflorirea culturală a zonei care, astfel, a lăsat mărturie posterității numeroase monumente de artă și arhitectură deosebit de valoroase.

Din punct de vedere administrativ-juridic, această zonă din sudul Voievodatului Transilvaniei a corespuns în Evul Mediu întâlnirii dintre comitatul Târnavă (lat. *Comitatus Cuculiensis*, germ. *Komitat Kockelburg*, magh. *Küküllő vármegye*) și districtele Sighișoara (germ. *Stuhl Schäßburg*, magh. *Segesvár szék*) și Două Scaune (Mediaș și Șeica) (germ. *Zwei Stühle*, magh. *Két Szék*).

La fel ca în prezent, această zonă a fost locuită în perioada medievală deopotrivă de sași, maghiari și români. Din punctul de vedere al organizării ecleziastice, situația a fost însă complexă, bisericile edificate aici fiind subordonate mai multor unități ecleziastice.

Instituțiile religioase de pe teritoriul Scaunului Sighișoara au depins de Prepozitura de Sibiu (unitate ecleziastică a sașilor, subordonată la rândul ei Arhiepiscopiei de Esztergom), în timp ce alte biserici au depins de Episcopia Transilvaniei cu sediul la

Valea Târnavelor,

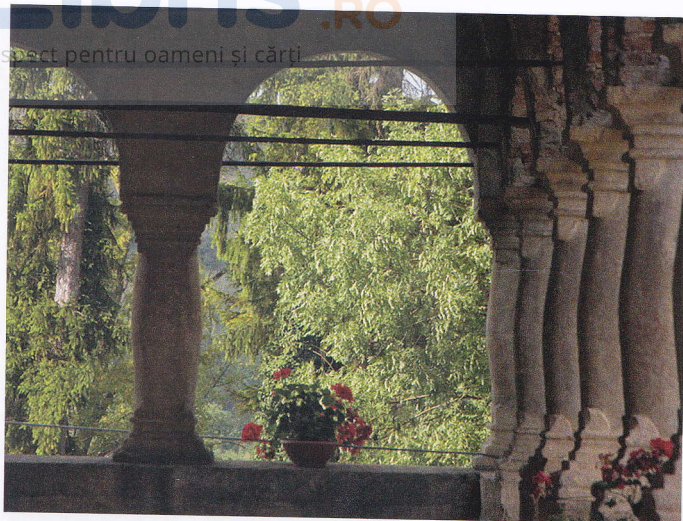
(T) localități cu monumente medievale

(T) localități cu monumente medievale prezentate în carte

Alba Iulia – fie în mod direct (bisericele din comitatul Târnavă), fie în mod indirect (bisericele din Decanatul Mediaș, unitate ecleziastică aflată în subordinea Episcopiei Transilvaniei).

Deși Decanatul Mediaș era compus tot din biserici ale sașilor și se afla tot pe *Pământul crăiesc* (lat. *Fundus regius*, germ. *Königsboden*, magh. *Királyföld*), întemeierea lui mai târzie a făcut ca decanatul să depindă ecleziastic nu de Prepozitura sașilor din Sibiu, ci de Episcopia Transilvaniei care își exercitase anterior autoritatea în această zonă.

Complexitatea situației a făcut ca granițele dintre aceste subunități administrative medievale (deopotrivă juridice și ecleziastice) să fie deseori disputate, harta regiunii apărând deosebit de

Castelul Bethlen din Criș, 1559, detaliu al galeriei deschise cu arcade sprijinite pe coloane masive de piatră

fragmentată. În interiorul teritoriului comitatens, au existat mici porțiuni aparținând sașilor, iar în interiorul *Pământului crăiesc* oferit de rege sașilor spre liberă locuire, s-au aflat insule aparținând din punct de vedere juridic și ecleziastic Comitatului Alba, respectiv Episcopiei Transilvaniei.

Casele mari, vopsite în culori vii, cu fațadele aliniat în mod ordonat de-a lungul străzilor și cu porți înalte în spatele cărora se ascund gospodăriile locuitorilor, oferă mărturie despre hărnicia sașilor care au populat odinioară aceste așezări.

Despre credința lor, mărturisesc bisericile falnice care au fost de obicei construite pe ridicături de teren situate în

Satul și biserica evanghelică fortificată din Șaroș pe Târnavă

Biserica
evangelică
fortificată din
Alma Vii

centrul localităților. Edificiile de cult cu siluete masive și impunătoare, dominate la vest de semețe turnuri clopotniță și înconjurate de fortificații puternice, trădează, pe de o parte, prosperitatea economică a comunităților medievale care le-au ridicat, iar pe de altă parte, vicisitudinile pe care aceleași comunități le-au avut de înfruntat în decursul istoriei.

Desele incursiuni prădătoare ale turcilor otomani la care – începând cu sec. al XV-lea – a fost supusă această zonă de graniță din sudul Transilvaniei au avut drept consecință apariția unui fenomen arhitectural paradoxal: bisericile fortificate. Înlăuntrul zidurilor acestor edificii religioase, locuitorii așezărilor și-au găsit sprijinul sufletesc – așa cum se cuvine

Harta ecleziastică a Transilvaniei

[după Wikimedia Commons Fz22 și Adrian Andrei Rusu, "Episcopia catolică a Transilvaniei (scurtă sinteză)"]

să fie menirea oricărei biserici -, dar și refugiul fizic în fața amenințărilor militare ale dușmanilor.

Regiunea situată între orașele Sighișoara și Mediaș și desfășurată de o parte și de alta a bazinului mijlociu al râului Târnava Mare este o zonă în care abundă bisericile medievale - fie ele fortificate sau nu, fie ele edificii impunătoare sau mai modeste. Nu ar fi o exagerare dacă s-ar afirma că aproape fiecare localitate veche din această zonă păstrează - fie integral, fie în parte - edificii de cult din perioada medievală.

Case în Mălâncrav

Decorația fațadei unei case din Mălâncrav

Diviziunea administrativă
a Transilvaniei medievale

(după Wikimedia Commons User KIDB)

Din motive practice, rândurile de față operează o selecție drastică a monumentelor, prezentând cititorilor în detaliu doar 15 dintre cele mai reprezentative ale zonei: biserica reformată (calvină) din satul Alma, bisericile evanghelice (lutherane) din satele Ațel, Băgaciu, Bier-tan, Brateiu, Curciu, Dârlos, Ighișu Nou, Mălâncrav, Moșna, Nemșa, Ri-chiș și Șmig, precum și principalele exemple de arhitectură religioasă și civilă din orașele Mediaș și Sighișoara.

Alături de arhitectură și sculptură sunt prezentate și picturile murale medievale care – de multe ori – înfrumusețază aceste clădiri, precum

Biserica
evangelică
fortificată din
Valea Viilor,
vedere aeriană

și obiectele cu valoare artistică și istorică (altare poliptice, piese de mobilier, inventar liturgic etc.) adăpostite înăuntru.

Deși încercă să prezinte cele mai reprezentative monumente medievale de pe Valea Târnavei Mari, rândurile de față nedreptățesc în mod cert alte monumente la fel de importante și valoroase care fie au fost afectate în mod semnificativ de transformări moderne, fie păstrează înăuntru un inventar mai restrâns de opere de artă religioasă, fie se află într-o stare de conservare mai precară (nefiind încă restaurate și nefăcând până acum obiectul unor cercetări științifice riguroase).

Cititorii sunt, așadar, încurajați cu căldură ca – odată ajunși în zonă – să nu ocolească și celelalte monumente aflate în imediata vecinătate a celor tratate în detaliu în capitolele următoare. Impozante biserici fortificate precum cele din Alma Vii, Bazna, Boian, Buzd, Copșa Mare, Daneș, Dupuș, Laslea, Măgheruș, Seleuș, Senereuș, Șaroș pe Târnavă, Valchid, Valea Viilor sau Velț; modeste biserici de sat precum cele din Copșa Mică, Cund, Florești, Hetiur, Nadeș, Nou Săsesc, Ormeniș, Roandola, Stejărenii, Țigmandru, Valea Lungă sau Vulcan; ori edificii de cult mai recente sau mult afectate de prefaceri moderne precum cele din Criș, Dumbrăveni ori Hoghilag – toate aceste monumente ar merita în egală măsură atenția vizitatorilor zonei și un popas mai lung sau mai scurt.

Multe dintre aceste așezări (de pildă, Ațel, Biertan, Moșna ori Richiș) au cunoscut în Evul Mediu situații înfloritoare din punct de vedere economic, mărturie pentru acest fapt stând

Ruinele cetății
Saschiz, vedere
aeriană

falnicele biserici pe care comunitățile credincioșilor de odinioară au reușit să le ridice.

Din Evul Mediu și până astăzi, lucrurile s-au schimbat în mod radical, marea majoritate a acestor localități devenind între timp așezări rurale mai mult sau mai puțin dezvoltate. Dintre toate aceste localități medievale, doar Sighișoara și Mediașul au reușit să-și păstreze până astăzi caracterul urban. Nefiind foarte afectate de prefaceri moderne, centrele istorice ale celor două orașe își păstrează în mare parte aspectul medieval, oferind vizitatorilor o multitudine de monumente vechi.

Pe lângă obișnuitele biserici parohiale din centru, situate de obicei în apropierea principalei piețe publice a așezării medievale, vizitatorii Sighișoarei și Mediașului vor avea prilejul să descopere și alte clădiri la fel de vechi și interesante: edificii de cult ale unor foste ansambluri mănăstirești dominicană sau franciscane, ridicate de obicei în zona de periferie a urbelor; ziduri înalte de fortificații marcate din loc în loc de puternice turnuri de poartă sau de apărare și de bastioane; clădiri publice sau locuințe private cu nuclee medievale și prefaceri renaștentiste sau baroce. O promenadă de câteva ceasuri pe străzile înguste și pitorești, o plimbare printre casele vechi cu fațade vopsite în multe culori, dar cu geometrii rigurose desenate, ori un popas de câteva zeci de minute în piețele publice delimitate de cele mai reprezentative clădiri civile ale celor două așezări urbane are menirea de a oferi vizitatorilor mai puțin grăbiți experiențe unice, asemănătoare unei adevărate călătorii în trecut.